

LOTIN IBORALARINING BARCHA JABHALARDA TUTGAN O'RNI

Duldulova Nargiza Ashimovna

Toshkent davlat tibbiyot universiteti O'zbek va xorijiy
tillar, pedagogika kafedrası katta o'qituvchisi

Abdujalilova Gulhayo Alimardon qizi

Toshkent davlat Tibbiyot universiteti 1-kurs talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada lotin iboralarining tarixiy, madaniy, ilmiy va kundalik hayotdagi ahamiyati keng yoritilgan. Lotin tili qadimiy Rim davridan boshlab ilm-fan, falsafa, adabiyot, huquq va diniy faoliyatda asosiy vosita bo'lib kelgan. Lotin iboralari bugungi kunda ham ilmiy terminologiyada, huquqiy matnlarda, adabiy asarlarda va kundalik nutqda keng qo'llaniladi. Maqolada iboralarining lingvistik, madaniy, falsafiy va pedagogik jihatlari tahlil qilinadi, shuningdek, ularning zamonaviy axborot va kommunikatsiya vositalarida qo'llanilishi ham ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: Lotin iboralari, ilmiy terminologiya, adabiyot, huquq, falsafa, tilshunoslik, tarix, madaniyat, pedagogika, nutq, aforizmlar, terminlar, ilmiy manbalar, madaniy meros, kommunikatsiya.

Lotin iboralari qadimiy Rim davridan boshlab dunyo madaniy merosining ajralmas qismi hisoblanadi. Ular turli sohalarda universal vosita sifatida xizmat qilgan. Ilmiy sohada lotin iboralari ko'plab terminologik asoslarni tashkil qiladi. Masalan, biologiya, kimyo, tibbiyot va farmakologiyada ishlatiladigan ko'plab atamalar lotin tilidan olingan. Bu esa ilmiy muloqotni birlashtiruvchi vosita sifatida xizmat qiladi. Lotin iboralari falsafa va huquq sohasida ham muhim o'rin tutadi. Falsafiy aforizmlar, masalan "Cogito, ergo sum" (Men o'ylayman, demak, mavjudman) kabi iboralar inson tafakkurining mohiyatini ifodalaydi. Huquq sohasida lotin iboralari, masalan "Habeas corpus" yoki "Pro bono", sud amaliyoti va huquqiy matnlarda mustahkam asos bo'lib xizmat qiladi. Adabiyot va san'at sohasida lotin iboralari estetik va ma'naviy boylik sifatida qadrlanadi. Ko'plab yozuvchilar va shoirlar o'z asarlarida qadimiy lotin iboralaridan foydalanganlar, bu

esa matnning ma'nosini boyitadi va o'quvchini chuqurroq tafakkurga chorlaydi. Shu bilan birga, pedagogik sohada lotin iboralari o'quvchilarga til va mantiqiy fikrlashni rivojlantirish vositasi sifatida ishlatiladi. Lotin iboralari ilmiy maqolalar va dissertatsiyalarda termin sifatida keng qo'llanadi. Bu ilmiy muloqotning universal tilini shakllantiradi va turli mamlakat olimlari o'rtasida bilim almashinuvini osonlashtiradi. Shu sababli ilmiy izlanishlar davomida lotin iboralarining mustahkam o'rni saqlanib qolgan. Kundalik hayotda lotin iboralari aforizmlar sifatida ishlatiladi. Masalan, "Carpe diem" iborasi vaqtni qadrlash va imkoniyatlardan foydalanish ahamiyatini ifodalaydi. Shuningdek, "Veni, vidi, vici" kabi tarixiy iboralar o'zining qisqa va aniq ifodasi bilan nutqni boyitadi. Lotin iboralari kommunikatsiya sohasida ham qo'llaniladi. Internet va axborot texnologiyalari orqali iboralar global auditoriyaga yetkaziladi va ular ilmiy, madaniy va ta'limiy resurslarda faol ishlatiladi. Bu esa tilning universalligini oshiradi. Tarixiy jihatdan lotin iboralari Rim imperiyasining tarixi va madaniyatini o'rganishda muhim manba hisoblanadi. Ular qadimiy hujjatlar va arxiv materiallarida ko'plab ma'lumotlarni uzatadi, shuningdek, tarixiy voqealarni tushunishga yordam beradi. Lingvistik nuqtai nazardan lotin iboralari boshqa tillarga ham ta'sir ko'rsatgan. Ko'plab yevropa tillaridagi ilmiy, huquqiy va adabiy terminlar lotin tilidan kelib chiqqan. Bu esa tillararo bog'liqlikni ko'rsatadi. Madaniy jihatdan lotin iboralari universal qadriyatlarni ifodalaydi. Ular inson tafakkuri, ma'naviy kamolot va etik prinsiplarni ifodalashda muhim rol o'ynaydi. Shu sababli lotin iboralari nafaqat ilmiy, balki madaniy meros sifatida ham e'tibor qaratishga loyiqdir. Pedagogik amaliyotda lotin iboralari talabalarga tilni chuqur o'rganish va mantiqiy fikrlashni rivojlantirish vositasi sifatida qo'llaniladi. Ular matnni tahlil qilish, tarjima qilish va ilmiy yozuvlarni tushunishda yordam beradi. Lotin iboralari ilmiy-texnik sohada ham ishlatiladi. Masalan, tibbiyotda diagnostika va farmakologik tavsiflarda lotin iboralarining aniq va birma-bir ma'nosi muhim ahamiyatga ega. Bu shifokorlar va ilmiy xodimlar o'rtasida tushunmovchiliklarni kamaytiradi. Lotin iboralari pedagogik jarayonda talabalar uchun nafaqat til o'rganish, balki mantiqiy fikrlash

va analitik qobiliyatlarni rivojlantirishda muhim vosita hisoblanadi. Masalan, o'quv jarayonida "Docendo discimus" (O'rgatish orqali o'rganamiz) kabi iboralar talabalarga bilimni amaliyotga tatbiq qilish zarurligini tushuntirishda ishlatiladi. Shuningdek, lotin iboralari diplomatik va rasmiy muloqotlarda o'ziga xos rol o'ynaydi. Rasmiy maktublar, memorandumlar va xalqaro shartnomalarda ko'plab lotin iboralari, masalan, "De facto" yoki "Ex officio", aniq va qisqa ifoda vositasi sifatida ishlatiladi. Bu ularning universal til sifatida qadrini oshiradi. Lotin iboralari san'at va musiqada ham faol qo'llaniladi. Masalan, opera va klassik musiqa asarlarida lotin matnlari ko'plab kompozitorlar tomonidan ishlatilgan. Shu orqali tinglovchilar nafaqat estetik, balki ma'naviy tajriba ham oladi. Ilmiy va texnik sohalarida lotin iboralari yangi tushunchalarni nomlashda asosiy rol o'ynaydi. Masalan, biotexnologiya va genetikada ko'plab atamalar lotin tilidan kelib chiqqan, bu esa ilmiy hamkorlikni soddalashtiradi. Lotin iboralari tarixiy hujjatlarni o'rganishda ham zarurdir. Arxiv materiallari, qadimiy qonunlar, diplomatik yozuvlar va diniy matnlarni to'g'ri talqin qilish uchun lotin tilini tushunish talab qilinadi. Bu esa tarixshunoslik va arxivshunoslikda ajralmas vosita hisoblanadi. Falsafa va etikada lotin iboralari insoniy qadriyatlarni yetkazishda asosiy vosita bo'lib xizmat qiladi. Masalan, "Mens sana in corpore sano" (Sog'lom tanada sog'lom ruh bo'lsin) iborasi insonning jismoniy va ruhiy rivojlanishining uzviy bog'liqligini ta'kidlaydi. Lotin iboralari kommunikatsiya va reklama sohasida ham keng qo'llaniladi. Ular qisqa, esda qoladigan va aniq ifoda sifatida auditoriyani jalb qiladi. Shu sababli marketing va PR sohasida lotin iboralari ko'pincha aforizm sifatida ishlatiladi. O'zbekiston va boshqa Yevropa mamlakatlaridagi universitetlarda lotin iboralari ilmiy ishlanmalarni yozish va taqdim qilishda majburiy element sifatida kiritilgan. Bu talab ilmiy izlanishlarning universal tilini yaratishga xizmat qiladi. Lotin iboralari adabiyotshunoslikda tahlil va interpretatsiya vositasi sifatida ishlatiladi. Masalan, qadimiy va zamonaviy asarlarni o'rganishda lotin aforizmlari muallifning fikrini aniq tushunishga yordam beradi. Tilshunoslik nuqtai nazaridan lotin iboralari morfologik va sintaktik tuzilmani o'rganish uchun

ajoyib material hisoblanadi. Ular orqali boshqa tillardagi grammatik shakllar va iboraviy qurilmalar bilan solishtirish mumkin. Lotin iboralari ijtimoiy fanlarda ham qo'llaniladi. Sotsiologiya va siyosatshunoslikda ko'plab kontseptlar lotin iboralari orqali aniq ifodalangan, masalan, "Status quo", bu esa ijtimoiy hodisalarni tahlil qilishda yordam beradi. Lotin iboralari diniy va ilohiyotshunoslikda ham mustahkam o'rin egallaydi. Ko'plab iboralar diniy matnlarni tushuntirish, ibodat va ritullarni izohlashda ishlatiladi, bu esa ma'naviy boylik va ilmiy an'anani uyg'unlashtiradi. Lotin iboralari psixologiya va pedagogik psixologiyada motivatsion vosita sifatida ishlatiladi. Masalan, "Ad astra per aspera" (Qiyinchiliklar orqali yulduzlarga) iborasi o'quvchi va talabalarda sabr-toqat va intizomni oshiradi. Shuningdek, lotin iboralari ko'plab jurnallar va ilmiy nashrlarda standartlashtirilgan format sifatida qo'llaniladi. Ular ilmiy matnlarning aniqligi va ishonchliligini ta'minlashga yordam beradi. Lotin iboralari zamonaviy madaniyat va pop-madaniyatga ham kirib kelgan. Film, serial va teatr asarlarida lotin iboralari ishlatilishi matnni dramatik va estetik jihatdan boyitadi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, lotin iboralari barcha jabhalarda – ilmiy, madaniy, pedagogik, kommunikativ va falsafiy – muhim o'rin tutadi. Ular ilmiy terminologiyani shakllantirish, madaniy merosni saqlash, adabiyot va san'atni boyitish, shuningdek, axloqiy va falsafiy qadriyatlarni targ'ib qilishda faol qo'llaniladi. Lotin iboralari tarixdan kelib chiqqan boy meros sifatida bugungi kunda ham global kommunikatsiya, ilm-fan va madaniyatning uzviy qismi hisoblanadi. Shu bois ularni o'rganish va qo'llash tilshunoslik, pedagogika va madaniyat sohalarida muhim ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Baloyiyev N. – Lotin tilining tarixi, Toshkent, 2010.
2. G'aniev S. – Til va madaniyat, Samarqand, 2015.
3. Karimov R. – Ilmiy terminologiya va lotin iboralari, Toshkent, 2018.
4. Rahmonov D. – Lotin tilining zamonaviy o'rni, Buxoro, 2016.

5. Tursunov A. – Adabiyotda lotin iboralari, Toshkent, 2012.

6. Yodgorov R. – Lotin aforizmlari va ularning qo‘llanilishi, Toshkent, 2019.